

مبانی سیاست جنگل
Principles of Forest Policy

دانشکده منابع طبیعی دانشگاه کردستان

احمد ولی پور
ahmadvalipour@gmail.com

تحلیلی بر روند واگذاری طرح های جنگلداری

مهندس علیرضا اتوئی

کیمیای سبز، ص ۱۶۷

- تهیه طرح در اروپا و آمریکا از قرن هفدهم
- در ایران؟
- واگذاری طرح ها: از سال ۱۳۴۰

• نظام های سرمایه گذاری: دولتی، خصوصی، تعاونی های جنگل نشین

• اهداف عالی (ماموریت ها):

حفاظت، بازسازی (احیا)، توسعه و بهره برداری

مقطع سال ۱۳۵۷

- سطح دارای طرح: بیش از ۴۳۰ هزار هکتار
- ۷۳.۶٪ دولتی و بقیه خصوصی

دلایل تصدی دولت در طرحهای جنگلداری

- عدم وجود دانش فنی لازم
- نیاز به حجم زیاد سرمایه گذاری
- مخروبه بودن جنگلهای دارای طرح
- کم سود بودن طرحها

مقطع سال ۱۳۷۰

- افزایش تصدی گری دولت در امور اقتصادی
- آغاز حضور تعاونی ها در سال ۱۳۶۵
- کل طرحها: حدود ۷۶۳ هزار هکتار
- ۵۷٪ دولتی، ۱۳٪ تعاونی و ۳۰٪ خصوصی

مقطع سال ۱۳۸۰

- افزایش سطح زیر طرح به ۱۰۱۵۵۶۹: ۳۳٪ و ۱۳.۶٪ نسبت به دو دوره قبل
- ۴۸.۳٪ دولتی، ۱۵.۵٪ تعاونی و ۳۶.۲٪ خصوصی
- متناسب با برنامه های دوم و سوم توسعه

دانشگاه کردستان

احمد ولی پور

نتیجه گیری

- حرکت به سمت کاهش تصدی گری دولت و افزایش مشارکت بخش خصوصی و تشکل های مردمی
- تجربه موفق بخش خصوصی در کشورهای پیشرفته
- بخش خصوصی: ارتقای کمی و کیفی تولید و خدمات، افزایش درآمد و کاهش هزینه ها
- مدیریت دولتی: عدم وجود انگیزه کافی برای افزایش کارایی و بهبود درآمد به هزینه
- جنگل یک واحد صرف اقتصادی نیست/ کالاها و خدمات غیر قابل فروش
- موفقیت بیشتر بخش دولتی در بخش حفاظت و احیا

دانشگاه کردستان

احمد ولی پور

نتیجه گیری

- واگذاری عجولانه بدون ارزیابی همه جانبه عملکرد تعاونی ها و بخش خصوصی
- شتابزدگی در هماهنگی و همسویی با برنامه های کلان اقتصادی - اجتماعی دولت
- شاخص صرفه در مراحل تشریفات آگهی مزایده
- ارائه ضریب بهره مالکانه غیر معقول و غیر قابل توجیه از بعد فنی و اقتصادی
- نتایج ناگوار عدم توفیق طرحها

دانشگاه کردستان

احمد ولی پور

بررسی وضعیت انواع مدیریت ها در اجرای طرحهای جنگلداری

مهندس نادر رضایی

کیمیای سبز، ص ۱۷۳

دانشگاه کردستان

احمد ولی پور

- تاکید بر توجه به مسائل اجتماعی - اقتصادی هر منطقه
- انواع مدیریت ها (واگذاری ها): تعاونی، خصوصی، دولتی

بخش خصوصی

- توجه بیش از حد به کسب درآمد در کوتاه مدت
- تحصیل حداکثر درآمد
- ثابت بودن درآمدها و عدم امکان افزایش محصول

بخش دولتی

- موفقیت بیشتر در جذب و به کارگیری نیروهای تخصصی
- انجام برنامه های کتابچه طرح با کیفیت بهتر
- توان مالی بیشتر
- وسعت سطح مورد عمل و کیفیت پایین تر جنگلهای تحت مدیریت
- بالا بودن هزینه های اجرایی و هزینه های تولید
- پایین بودن کارایی و انگیزه، تورم نیرو، بی انضباطی

بخش تعاونی

- عدم وجود دانش فنی
- توان مالی کم و ناتوانی در تامین هزینه های اجرایی
- نبود روحیه همکاری
- نبود انگیزه کافی
- دوره بازگشت سرمایه، ثابت بودن مقدار برداشت
- خودجوش نبودن تشکیل تعاونی ها
- وابستگی به نهادها و ارگان های دولتی و مستقل نبودن
- تعداد زیاد اعضای تعاونی و بی توجهی به چگونگی ورود آنها

دانشگاه کردستان

احمد ولی پور

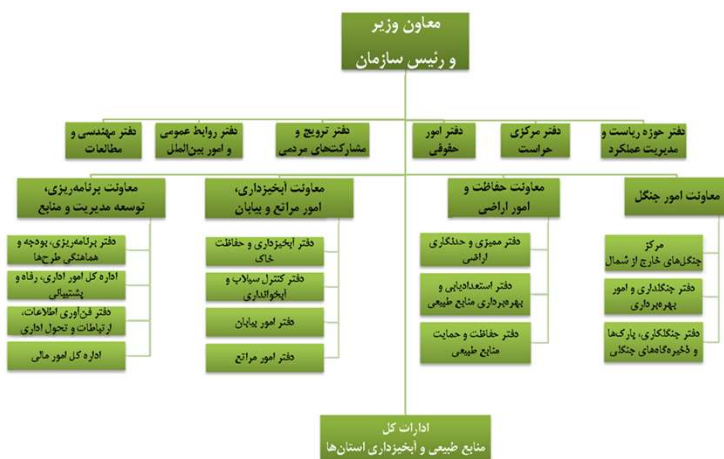
نتیجه گیری

- جذابیت پایین سرمایه گذاری در جنگل برای بخش خصوصی و تعاونی
- جنگلهای مخروبه و حساس زیر نظر بخش دولتی
- ایجاد مشاغل و درآمدهای جانبی از جنگل برای دست اندرکاران بخش خصوصی و تعاونی و توجه به تولیدات غیر چوبی
- ساماندهی چگونگی عضوگیری شرکت های تعاونی

دانشگاه کردستان

احمد ولی پور

نمودار تشکیلاتی (چارت سازمانی) فعلی سازمان جنگل ها

دانشگاه کردستان

احمد ولی پور

نقش سیاستگزاری و تصمیم سازی در مدیریت و حفاظت جنگلهای خارج از شمال

مهندس مرتضی ابراهیمی رستاقی

مجموعه مقاله های همایش حفاظت از جنگلها در مدیریت پایدار
دانشکده منابع طبیعی دانشگاه تهران، کرج

مهر ۱۳۸۳

دانشگاه کردستان

احمد ولی پور

جنگلهای خارج از شمال

- نیمرخ جنوبی البرز
- ارسباران
- رشته کوه های زاگرس
- مناطق مرکزی، شرق و شمال شرق کشور
- سواحل جنوبی

جنگلهای خارج از شمال

- قابلیت و عدم قابلیت تولید چوب صنعتی و تجاری
- سیاستگذاری با تفکر غیرتولیدی و حفاظتی و حمایتی

دانشگاه کردستان

احمد ولی پور

مهمترین سیاستهای اجرا شده در جنگلهای خارج از شمال

- پیمان واگذاری پیوند درختان میوه جنگلی
- تهیه و اجرای طرحهای زغالگیری
- تهیه و اجرای طرحهای جنگلداری
- ادغام سرچنگلداری های کل استانهای خارج از شمال در ادارت کشاورزی
- تهیه و اجرای طرحهای بهره برداری از محصولات فرعی جنگل
- جنگلکاری با مشارکت مردمی
- تهیه و اجرای طرحهای مدیریت منابع جنگلی
- تفکیک مدیریت جنگلهای شمال و خارج از شمال
- تهیه و اجرای طرح طوبی
- آموزش

دانشگاه کردستان

احمد ولی پور

پیمان واگذاری پیوند درختان میوه جنگلی

• سال ۱۳۱۹

• واگذاری پیوند درختان بنه و بادام جنگلی به یک شخص حقیقی

• نتایج با موفقیت همراه نبود

❖ پیوند درختان میوه به پایه های جنگلی بر خلاف اصول منابع طبیعی و حفاظت از تنوع زیستی است.

❖ این کار منجر به ایجاد مالکیت برای درختان جنگلی، کاهش عمر درختان جنگلی و تبدیل جنگل به باغ می شود.

❖ پیوند درختان یک کار و فن کشاورزی است و با ماهیت منابع طبیعی و جنگل سازگار نیست.

دانشگاه کردستان

احمد ولی پور

تهیه و اجرای طرحهای جنگلداری زغالگیری

• از آغاز دهه چهل تا سال ۱۳۵۱

• در ارسباران و زاگرس

• چند نمونه:

طرحهای گاران مریوان/چناره و باخان (موجودی: ۴۰ سیلو)

طرح منج چهار محال و بختیاری (موجودی: ۴۹ سیلو)

طرح شادمان آذربایجان غربی (موجودی: ۹۲ سیلو)

طرحهای دیزمار آذربایجان غربی در ارسباران (موجودی: ۱۱۰)

دانشگاه کردستان

احمد ولی پور

طرح زغالگیری

- امکان برداشت: حدود یک سوم موجودی
- حل مشکلات اجتماعی و ساماندهی بهره برداری محلی
- اصلاح روشهای سنتی زغالگیری و افزایش راندمان تولید زغال
- از لحاظ اجتماعی - اقتصادی قابل قبول اما از دیدگاه پایداری جنگل، نامناسب
- ❖ زغالگیری هم اکنون به صورت غیر قانونی و بدون مجوز توسط روستاییان جنگلی انجام می شود.
- ❖ با توجه به قیمت پایین، ممنوعیت بهره برداری درختان در نتیجه طرح تنفس و نیاز مردم تقاضای زیادی برای زغال جنگلهای زاگرس به وجود آمده است.
- ❖ می توان برنامه ریزی مناسبی برای مدیریت زغالگیری و ساماندهی تقاضا انجام داد تا روشهای بهره برداری اصلاح شده و در چارچوب امکان برداشت جنگل صورت گیرد.

دانشگاه کردستان

احمد ولی پور

طرحهای جنگلداری (قرق و احیا، جامع)

- از سال ۱۳۵۲ زغالگیری متوقف و طرح قرق و احیا جایگزین شد
- ۴۰۰۰ هزار هکتار تا سال ۱۳۵۷
- حفاظت از جنگلهای موجود و احیای جنگلهای مخروبه
- نمونه ها: قلاجه و زردلان کرمانشاه، کامفیروز فارس
- تاثیر مسائل اجتماعی - اقتصادی
- تهیه طرحهای جامع پس از انقلاب: دخالت مسائل اجتماعی - اقتصادی!

دانشگاه کردستان

احمد ولی پور

ادغام سرچنگلداری های استانهای خارج از شمال در ادارات کل کشاورزی

- سرچنگلداریها همان اداره کل امروزی استانها بودند و جنگلداری نیز اداره منابع طبیعی شهرستان بود.
- ادغام سرچنگلداری ها در ادارات کل کشاورزی و جنگلداری ها در مراکز خدمات روستایی
- تشدید تبدیل اراضی مرتعی و جنگلی به اراضی دیم کم بازده
- به این ترتیب عملا مدیریت منابع طبیعی حذف شد و همه منابع در اختیار بخش کشاورزی قرار گرفت.
- نگاه بخش کشاورزی به منابع طبیعی: منبع بی پایان زمین برای اجرای پروژه های کشاورزی

دانشگاه کردستان

احمد ولی پور

جنگلکاری با مشارکت مردم

- در اواسط دهه شصت و در قالب ماده ۳ قانون و حفاظت و بهره برداری
- کاشت گونه های باغی در اراضی جنگلی و مرتعی: ۶۰٪ باغی و ۴۰٪ جنگلی
- تولید نهالهای باغی در نهالستان ها
- توسعه باغات و عدم توجه به حفاظت و احیای جنگل
- این نوع طرحها در تاریخ مدیریت منابع طبیعی کشور به ویژه پس از انقلاب هر چند سال یک بار بدون کارشناسی لازم و اصولی ارائه شده است.
- از مهمترین عوامل تخریب منابع طبیعی کشور این طرحها بوده است.
- اکثر افراد صرفا به منظور داشتن باغ و تصرف زمین در این گونه طرحها مشارکت می کنند.
- هدف احیای جنگل تحت هیچ شرایطی و در هیچ سطحی با این طرحها محقق نشده و نخواهد شد.
- این طرحها با ماهیت منابع طبیعی تضاد کامل دارد و جزو طرحهای تحمیلی بخش کشاورزی است.

دانشگاه کردستان

احمد ولی پور

تهیه و اجرای طرحهای بهره برداری از محصولات فرعی جنگل

• هدف: ساماندهی بهره برداری از محصولات فرعی و اصلاح روشهای سنتی

• از سال ۱۳۶۷

• آیا بهره برداری از محصولات فرعی می تواند بعنوان طرحی مستقل اجرا شود؟

✓ اهداف جنگلداری پایدار

✓ ماموریت های سازمان جنگلها، راهبردهای طرح جنگلداری

• اجرا در ۶۰۰ هزار هکتار از جنگلهای بنه تا سال ۱۳۷۶

• توجه عمده به بخش تجاری

• عدم نظارت نهادینه، تبلیغ گسترش بهره برداری سقز در همه زاگرس

□ در این طرحها بیشتر به بهره برداری توجه شد و احیای جنگلهای بنه و مسائل پرورش جنگل به طور شایسته ای مورد توجه قرار نگرفت.

□ همچنین روش تهیه طرح و اندازه گیری امکان برداشت دقیق نبود.

دانشگاه کردستان

احمد ولی پور

تهیه و اجرای طرحهای مدیریت منابع جنگلی

• توجه به جنگلهای خارج از شمال در ۱۳۷۵

• اتخاذ رویکرد جامع نگری در مدیریت آبخیز و احتراز از بخشی نگری

• انجام مطالعات جامع در سطح حوزه آبخیز

• توجه به مسائل اقتصادی و پتانسیل های موجود

• توجه به سامان های عرفی در ارائه برنامه ها

• هماهنگی های درون و برون سازمانی برای اجرای طرحها

• واگذاری اجرای طرحها به تشکل های مردمی با نظارت دولتی

دانشگاه کردستان

احمد ولی پور

تهیه و اجرای طرحهای مدیریت منابع جنگلی

- تهیه و تصویب در سطح ۲۰۰ هزار هکتار و اجرای آن
- استقبال مردمی از این طرحها
- شتاب زیاد برای اجرای طرح در سطح وسیع از نقاط ضعف آن بود.

□ جزو طرحهای موفق تاریخ منابع طبیعی کشور است.

□ برای اولین بار به صورت جدی مسائل اجتماعی - اقتصادی مردم و جوامع محلی در برنامه ریزی منابع طبیعی در نظر گرفته شد.

□ هماهنگی بین بخشی یکی از شرایط اجرای موفق این طرح بود اما توافق و هماهنگی بین دستگاههای مختلف اجرایی کار بسیار دشواری است.

تفکیک مدیریت جنگلهای شمال و خارج از شمال

- ۸۵٪ از جنگلهای کشور
- نقش های فراوان و متنوع
- پیشنهاد ایجاد دفتر مستقل
- الحاق به معاونت مرتع و خاک سازمان جنگلها با وجود مخالفتهای شدید!
- ✓ چارت تشکیلاتی منابع طبیعی کشور یکی از نقاط ضعف مدیریت این منابع در کشور است.
- ✓ جایگاه اداری منابع طبیعی در ایران بسیار پایین تر از آنچه باید است.
- ✓ حدود ۶۰ درصد از کل مساحت کشور را پوششهای جنگلی و مرتعی پوشانده است.
- ✓ مدیریت این مجموعه وسیع نیاز به حداقل یک وزارتخانه دارد.
- ✓ جایگاه سازمانی فعلی در حد معاونت وزارت جهاد کشاورزی است که توان و کارایی لازم را برای مدیریت منابع طبیعی کشور را ندارد.

تهیه و اجرای طرح طوبی

- پیشینه کاشت گونه های باغی: پیوند درختان، جنگلکاری مشارکتی و ...
- ابلاغ طرح طوبی در سال ۱۳۷۶
- واگذاری یک میلیون هکتار از منابع ملی جهت توسعه باغداری
- آیین نامه اجرایی در دو بند الف و ب
- واگذاری اراضی منابع ملی بند ب پس از اجرای طرح
- مقایسه با طرح جنگلکاری مشارکتی: واگذاری قطعی، اختصاص صد در صدی به باغ
- تبدیل بخش زیادی از مراتع و جنگلهای ملی به باغ و خانه باغ و سایر کاربریها
- این طرح هم کاملا رویکرد کشاورزی و باغداری داشت و با هدف توسعه باغ در کشور اجرا شد.
- بخش منابع طبیعی هم با توجه به زیرمجموعه بودن و عدم توانایی مقابله با مسئولین کشاورزی، این ایده را پذیرفت.

دانشگاه کردستان

احمد ولی پور

نمونه ای از طرحهای طوبی واگذار شده در جنگلهای بویین بانه

آموزش

- عدم تناسب سرفصلهای دانشگاهی با مدیریت و ویژگیهای جنگلهای خارج از شمال و توجه بیش از حد به جنگلهای شمال
- آموزشهای کاربردی
- عدم توجه به بازار کار و نیاز کشور
- سرفصلهای رشته های جنگلداری در کشور بر پایه جنگلداری هیرکانی است و بخش زیادی از آموزشها ارتباطی با زاگرس و سایر مناطق جنگلی کشور ندارد.
- تا سالهای زیادی سازمان جنگلها توجه زیادی به جنگلهای خارج از شمال نداشت.
- در سرفصلهای وزارت عتف نیز آموزش خاصی در مورد جنگلهای خارج از شمال وجود ندارد.
- با تلاشهای افرادی مانند دکتر هدایت غضنفری، جنگلداری و مدیریت جنگل در زاگرس نیز شناخته شد و جنگلداری و جنگلشناسی ویژه این مناطق نیز شکل گرفت.
- ناگفته نماند تلاشهای دکتر جزیره ای و مهندس ابراهیمی رستاقی که تبلور آن در کتا جنگل شناسی زاگرس آمده است، در این زمینه بسیار با ارزش است.
- کارشناسان و پژوهشگران دیگری نیز در طول زمان تلاشهای زیادی در این زمینه انجام داده اند.

دانشگاه کردستان

احمد ولی پور

نتیجه گیری

- نقد روند تصمیم گیری و سیاستگذاری در زمینه جنگلداری: قائم به شخص بودن، اتخاذ تصمیمات کارشناسی نشده
- انتقاد از سیطره و نفوذ شدید بخش کشاورزی بر منابع طبیعی و کم توجهی به جنگلهای خارج از شمال
- نتیجه هیچ یک از طرحها مفید و قابل قبول نبوده است.
- طرح مدیریت منابع جنگلی، طرحی خوب که تحت تاثیر طرح طوبی قرار گرفت.
- نبود ساختار مناسب و درخور مدیریتی برای منابع طبیعی در کشور

دانشگاه کردستان

احمد ولی پور

• طرح ملی صیانت و توسعه جنگل

• جایگزین طرح مدیریت منابع جنگلی

- مطالعات گسترده ای به نام طرح ملی صیانت از جنگلها در ۱۲ استان کشور از جمله استان کردستان آغاز شد.

مطالعات صیانت در استان کردستان درحوزه شهرستان مریوان در دوماطقه گاران و چم زریوار به مساحت حدود ۹۹۰۰۰ هزارهکتار حدود ۳۰ درصد جنگلهای استان تا سال ۱۳۸۲ به انجام رسید و آماده اجرا شد.

عملیات اجرایی طرح صیانت از سال ۱۳۸۲ در استان کردستان و شهرستان مریوان درحوزه گاران به مساحت ۳۶۰۰۰ هکتار در ۱۶ سامان عرفی به مرحله اجرا در آمد

ادامه کار در منطقه جنگلی حوزه زریوار به مساحت ۵۳۰۰۰ هکتار و در ۵۳ سامان عرفی شروع گردید که عملیات اجرایی به علت عدم تخصیص اعتبار لازم و کافی در این حوزه بسیار کند است.

طرح ملی صیانت از طرح‌های محوری و راهبردی سازمان جنگلها به شمار می‌آید. مدت اجرای این طرح ۲۰ ساله و به صورت ۲ دوره ۱۰ ساله پیش بینی شده بود. زمانبندی که در عمل محقق نگردید.

مهمترین اهداف طرح صیانت

کاهش عوامل تخریب جنگل‌های زاگرس

غنی‌سازی و توسعه جنگل‌ها

پیشگیری و کنترل عوامل تهدید و تخریب منابع طبیعی

توانمندسازی بهره‌داران و تقویت مشارکت مردمی

پیشگیری از آتش‌سوزی جنگل‌ها و مراتع

جبران کمبود نیروی حفاظتی و ارتقای ضریب حفاظتی عرصه‌های منابع طبیعی

در نهایت رسیدن به پایداری اکولوژیکی و اجتماعی در جنگل

پروژه‌های صیانت

پروژه‌های احیاء و توسعه

غنی سازی جنگل با بذر و نهال، عملیات اصلاحی و بهداشتی، عملیات مکانیکی و آماده سازی بستر، زراعت چوب، نهالکاری متمرکز، علوفه کاری در دیمزارها

پروژه های حفاظتی و مراقبتی

گشت و مراقبت، ایست و بازرسی، اطفاء حریق، کمربند حفاظتی، خروج دام از جنگل، تجمع خانوار، تغییر الگوی مصرف سوخت، قرق و نگهداری مناطق احیاء شده

پروژه های بهره برداری:

بهره برداری از شیره سقز، سایر محصولات فرعی جنگلی و گیاهان دارویی می باشد.

طرح جنگلکاری اقتصادی مشارکتی با گونه های متمرکز

دانشگاه کردستان

احمد ولی پور

سیاست رفع تداخلات

۱- ماده ۹ قانون افزایش بهره وری بخش کشاورزی و منابع طبیعی مصوب ۲۳ تیرماه ۱۳۸۹:

به رفع تداخلات اراضی و تثبیت مالکیت ها اختصاص یافت و وزارت جهاد کشاورزی مکلف شد با همکاری سازمان ثبت اسناد و املاک کشور نسبت به رفع مشکل تداخلات زمین های ملی و اراضی کشاورزی اشخاص اقدام کنند.

دانشگاه کردستان

احمد ولی پور

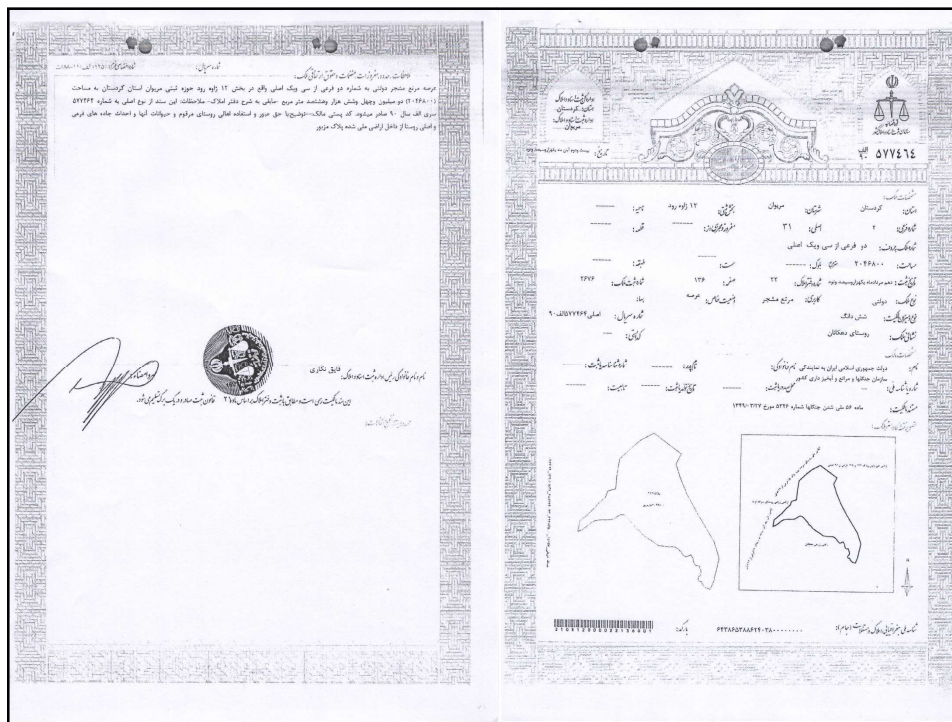
سیاست رفع تداخلات

۲- ماده ۵۴ قانون رفع موانع تولید رقابت پذیر و ارتقای نظام مالی کشور مصوب اردیبهشت ۱۳۹۴:

وزارت جهاد کشاورزی مکلف شد با همکاری سازمان ثبت اسناد و املاک کشور نسبت به رفع تداخلات ناشی از اجرای قوانین و مقررات موازی در اراضی ملی، دولتی و مستثنیات اشخاص اقدام کرده، پس از رفع موارد اختلافی نسبت به اصلاح اسناد مالکیت و صدور اسناد اراضی کشاورزی اقدام کنند.

دانشگاه کردستان

احمد ولی پور

سیاست تنفس جنگل

به موجب این طرح، بهره‌برداری تجاری از جنگل‌های شمال و هرگونه برداشت چوب توسط شرکت‌های چوب‌بری به مدت ۱۰ سال ممنوع اعلام شد تا در این بازه زمانی امکان خودپالایی جنگل فراهم شود.

پیامدهای اقتصادی: از دست رفتن درآمد کارخانه‌ها و کارگاههای صنایع چوب و شرکتهای و پرسنل شاغل در طرحهای جنگلداری

پیامد اجتماعی: بیکار شدن بخشی از پرسنل شاغل در طرحهای جنگلداری و تعاونی‌های جنگل / افزایش قاچاق چوب

پیامد اکولوژیک: توقف عملیات پرورشی جنگل / اختلال در روند حفاظت جنگل / افزایش فشار بر سایر اکوسیستمهای جنگلی کشور برای تامین چوب مورد نیاز به ویژه جنگلهای زاگرس